

Datum
1999-12-21
Rek + mb

Dir
221-4444-98

Mariaberget i Västerås kommanditbolag
Box 14044
104 40 Stockholm

Västerås kommun
721 87 Västerås

Stiftelsen Fryx
Stora gatan 57-65
724 60 Västerås

Byggnadsminnesförklaring av Fryxellska skolans gymnastikbyggnad på fastigheten Maria 1, Västerås kommun
(3 bilagor)

Beslut

Länsstyrelsen förklarar med stöd av 3 kap 1 § lagen (1988:950) om kulturminnen m.m.(KML) Fryxellska skolans gymnastikbyggnad på fastigheten Maria 1, Västerås, för byggnadsminne och meddelar enligt 3 kap 2 § samma lag skyddsföreskrifter enligt följande.

Skyddsföreskrifter:

1. Byggnaden, som markerats på bilagda planritning (bilaga 1), får inte rivas, flyttas eller till sin exteriör byggas om eller på annat sätt förändras.
2. Ingrepp får inte göras i byggnadens stomme. Ingrepp eller ändringar får heller inte göras i fast inredning.
3. Byggnaden skall underhållas på ett sådant sätt att den inte förfaller. Vård- och underhållsarbeten skall utföras på sådant sätt att det kulturhistoriska värdet inte minskar.

Om det finns särskilda skäl får Länsstyrelsen enligt 3 kap 14 § KML lämna tillstånd till att byggnadsminnet ändras i strid mot skyddsföreskrifterna. Om bibehållandet av byggnadsminnet medför hinder, olägenhet eller kostnad som inte står i rimligt förhållande till dess betydelse, får Länsstyrelsen enligt 3 kap 15 § KML jämka skyddsföreskrifterna eller häva byggnadsminnesförklaringen.

2000-01-13. beslut... M.P.
Utsämplad till BM-registret och Ur
Aa / EKH

C:\TEMP\221-4444-98\Beslut_.doc

Postadress	Besöksadress	Telefon	Telefax	E-mail
721 86 VÄSTERÅS	V. Ringvägen 1	021-19 50 00	021-19 51 60	lansstyrelsen@u.lst.se

Redogörelse för ärendet

Tidigare handläggning

Riksantikvarieämbetet framförde i ett remissyttrande den 24 april 1989 till Länsstyrelsen att Fryxellska skolans gymnastikbyggnad som bevarar sin ursprungliga utformning i plan och fasader, äger ett arkitekturhistoriskt intresse och att gymnastikhuset med hänsyn härtill skulle kunna komma ifråga för en byggnadsminnesförklaring.

Länsstyrelsen beslutade den 27 juni 1990 att inte byggnadsminnesförklara själva skolbyggnaden men hänvisade i sitt beslut till Riksantikvarieämbetets synpunkter om att gymnastikbyggnaden är i byggnadsminnesklass och att den bör bevaras för framtiden. Byggnadsnämnden i Västerås kommun underrättades om beslutet.

I bevarandeprogram för Västerås stadsbebyggelse från 1985 markerades byggnaden som kulturhistoriskt värdefull byggnad som bör bevaras.

Stiftelsen Fryx undersökte i skrivelse till Länsstyrelsen den 19 oktober 1993 möjligheten att erhålla särskilda medel för upprustning av gymnastikbyggnaden för att kunna använda lokalerna bl a för de nya profilerna dans och drama. Länsstyrelsen besiktigade byggnaden och tog fram ett förslag på upprustning av omklädningsutrymmen samt meddelade att Länsstyrelsen kunde komma att medverka genom ekonomiska bidrag samt teknisk och antikvarisk hjälp under förutsättning att hela byggnadens yttre samt gymnastiksalens inre utseende kunde bevaras i ursprungligt utförande.

Länsstyrelsen framförde i skrivelse till Västerås stad den 7 maj 1998 betydelsen av gymnastikbyggnaden och att den inte bör rivs utan bevaras och att byggnaden är i byggnadsminnesklass.

Västmanlands läns museum framförde i skrivelse den 26 mars 1998 till byggnadsnämnden att gymnastikbyggnaden är i byggnadsminnesklass.

Ärendets handläggning efter ansökan om byggnadsminnesförklaring

Västmanlands läns museum har den 26 juni 1998 ansökt om att Länsstyrelsen måtte förklara Fryxellska skolans gymnastikbyggnad för byggnadsminne. Inskrivningsmyndigheten vid tingsrätten i Västerås har underrättats om ansökan den 26 juni 1998 med kopia till Stiftelsen Fryx, Riksantikvarieämbetet, Västerås kommun, byggnadsnämnden, stadsbyggnadskontoret, stadsantikvarien, Nordiska museet och Västmanlands läns museum.

Västmanlands läns museum har den 23 september 1998 på Länsstyrelsens uppdrag genomfört en bedömning av gymnastikhusets kulturhistoriska värde ur ett riksperspektiv. En förfrågan sändes till 33 museer i landet. Av denna utredning framgår att det sena 1800-talets och det tidiga 1900-talets gymnastikhus som regel var påkostade med en representativ utformning. Av inventeringen framgår att det inte finns någon byggnadsminnesförklarad gymnastikbyggnad i trä uppförd till ett flickläroverk. Det finns fyra byggnadsminnesförkla-

rade gymnastikbyggnader varav två ingår i regementsområden, en tillhör folkhögskolan Hvilan i Skåne, närmast att betrakta som danskt skolbyggande samt en vid Allmänna läroverket i Linköping, en stenbyggnad i nyrenässansstil färdigställd 1882.

Mot denna bakgrund förordar länsmuseet en byggnadsminnesförklaring av Fryxellska skolans gymnastikhus. Utredningen överlämnades till Västerås kommun vid möte den 15 oktober 1998 för synpunkter.

Sveriges riksidrottsmuseum har i svar den 12 augusti 1998 på Länsstyrelsens förfrågan framfört att forskningsläget om gymnastikhistorik är begränsat. Synen på flickor och gymnastik vid denna tid har ej studerats. Länsstyrelsens remiss till Sveriges riksidrottsmuseum och svaret har överlämnats till Västerås kommun vid möte den 15 oktober för synpunkter.

Av Länsstyrelsen upprättat förslag till skyddsföreskrifter har i enlighet med 3 kap 11 § KML den 5 februari delgivits fastighetsägaren genom Västerås kommun samt Stiftelsen Fryxellska skolan med föreläggande att anmäla eventuella ersättningsanspråk inom två månader. Västerås kommun inkom den 7 april 1999 med yrkande om ersättning jämte fastighetsvärdering. Några synpunkter angående skyddsföreskrifterna har ej inkommit. Stiftelsen Fryx inkom den 1 april 1999 med yrkande om ersättning samt synpunkter på skyddsföreskrifterna.

Vid samrådsmöten den 15 oktober 1998, den 13 november 1998, den 23 november 1998, den 7 december 1998, den 8 januari 1999, den 16 juni 1999 och den 13 augusti 1999 med representanter för Länsstyrelsen och Västerås kommun diskuterades byggnadsminnesförklaringen, förslag till skyddsföreskrifter, kostnader för upprustning, nybyggnad, eventuell flytt och alternativa lösningar till en byggnadsminnesförklaring. Vid mötet den 8 januari 1999 deltog även Riksantikvarieämbetet. Västmanlands läns museum deltog den 15 oktober 1998.

Länsstyrelsen har i skrivelse den 3 september 1999 till Västerås kommun framfört betydelsen av att pröva bevarandet av gymnastikbyggnaden.

Västerås kommun, fastighetskontoret har i skrivelse den 7 september 1999 framfört att det enligt kommunens mening inte föreligger något allmänintresse i att bevara gymnastikbyggnaden och inte heller något intresse att tillskjuta skattemedel för att bevara byggnaden.

Länsstyrelsen har den 22 september 1999 i svar till Västerås kommun framfört att samråd kommer att ske med Riksantikvarieämbetet i frågan.

Efter förhandlingar mellan Länsstyrelsen och kommunen i ersättningsfrågan har Länsstyrelsen låtit Svensk Fastighetsvärdering AB värdera intrånget. Det har uppskattats till 0 kronor.

Länsstyrelsen har i skrivelse den 13 oktober 1999 översänt kopia på handlingar rörande värde- och skadebedömning upprättad av Svensk Fastighetsvärdering AB för ställningstagande senast den 1 november 1999.

Västerås kommun har i skrivelse den 29 oktober 1999 ansökt om och fått anstånd att yttra sig till den 12 november 1999.

Västerås kommun inkom den 12 november 1999 med yttrande. Riksantikvarieämbetet har vid samråd den 4 februari 1999 och den 13 oktober 1999 godkänt förslag till byggnadsminnesförklaring jämte skyddsföreskrifter.

Vid muntligt samråd den 19 november 1999 godkände Riksantikvarieämbetet en flyttning av gymnastikbyggnaden till annan plats inom skolområdet.

Vid sammanträde den 21 november 1999 med Västerås kommun överenskom parterna om bifogad avsiktsförklaring daterad den 9 december 1999 (bilaga 2)

Motivering

Historisk bakgrund

Västerås elementarläroverk för flickor räknar sitt egentliga ursprung till 1866. Fryxellska skolan tillkom som elementarläroverk för flickor och drevs som privatskola 1902-1918. 1939 blev Fryxellska kommunal flickskola. Under 1960-talet var den en kortare tid gymnasium för att under 1990-talet bli högstadieskola för stadens musikklasser.

Den ursprungliga huvudbyggnaden med gymnastikhus ritades av arkitekt Erik Hahr och byggnaderna stod färdiga 1902 respektive 1904. För att bygga Fryxellska skolan tillsköt Läroverksföreningen för Elementarläroverket för flickor medel liksom kommunen som beviljade ett lån. Åren 1902-1918 drevs skolan av Läroverksföreningens styrelse och var helt privat. 1918-1939 fick kommunen viss insyn och 1939 blev Fryxellska kommunal flickskola.

Historisk sett kan Fryxellska skolan även ses som en del i arbetet för kvinnans frigörelse "Utan bildning ingen kvinnlig rösträtt" var parollen för sekelskiftets kvinnörelse, som resulterade i kvinnlig rösträtt 1921.

Gymnastikhuset

En av de skolor som föregick Fryxellska skolan hade enklare gymnastikundervisning 1867. Det var Elementarskolan för flickor som skolan då kallades- senare ändrades namnet till Västerås elementarläroverk för flickor.

1904 fick flickskolan ett gymnastikhus placerat i vinkel norr om huvudbyggnaden längs med Stora Gatan. Ritningarna till gymnastikhuset utfördes av arkitekt Erik Hahr. Byggnaden har en brunnmålad fasad med en rik panelarkitektur med tätspröjsade fönster samt en rustik naturstenssockel, kraftiga konterföer och brutet valmat tak.

I gymnastikhuset finns en gymnastiksal på 12x24 m med en takhöjd på 6,7 m, kapprum, badrum, duschytter, omklädningsrum för lärarinnan samt en liten läktare. Våtutrymmena är

förändrade och moderniserade. Uppvärmning och ventilation skedde ursprungligen med två kraftiga kaloriferer.

Stilhistoriska kriterier

Byggnaden är ett särpräglad och välbevarat exempel på nationalromantisk panelarkitektur. Särdrag är den robusta stensockeln med rundfogar, en fältindeldad panelfasad där listverken avdelar stående och liggande paneler, stora tätspröjsade fönster och valmat yttertak med branta fall. Interiört är väggar och tak täckta av panel. Ursprunglig fast inredning finns kvar.

Personhistoriska kriterier

Gymnastikhuset har ritats av den för Västerås så betydelsefulla arkitekten Erik Hahr som var Västerås första stadsarkitekt åren 1898 till 1944.

Byggnadshistoriska kriterier

I gymnastikhuset använde sig Erik Hahr av ett slags nordisk timmerbyggnadsstil, ett uttryck för tidig nationalromantisk stil.

Själva halldelens stomme med bultade grova träbalkar är en för Erik Hahr ovanlig utformning. Liknande konstruktioner kan man finna i äldre militäranläggningar och ridhus. Byggnadens utformning, planlösning och ytskick, är ursprungliga.

Idrottshistoriska kriterier

Delar av den ursprungliga gymnastikutrustningen finns kvar. Byggnaden uppfördes som gymnastikhus för flickor. Byggnaden ger en god bild av dåtidens syn på gymnastik och idrott som ett viktigt led i att bygga upp nationen.

Lokalhistoriska kriterier

I Västerås gjordes stora skolsatsningar kring sekelskiftet, vilka bl a resulterade i de nya pampiga läroverksbyggnaderna Herrgårdsskolan, Djäknebergsskolan och dåvarande Flickläroverket. Gymnastikbyggnaden är en av de tydligaste exponenterna för dessa skolsatsningar och definitivt stadens och länets mest välbevarade i sitt slag från denna tidsperiod.

Länsstyrelsens sammanfattande bedömning

Fryxellska skolans gymnastikhus är ett karaktäristiskt exempel på det tidiga 1900-talets arkitektur med starka skol- och idrottshistoriska kriterier knutna till byggnaden samt lokalhistoriska som den första gymnastikbyggnaden i Västerås uppförd enbart för flickor. Till byggnaden är även knutet ett personhistoriskt intresse genom dåvarande stadsarkitekten Erik Hahr och dem som verkade för att byggnaden uppfördes. Länsstyrelsen finner sammanfattningsvis att byggnaden är synnerligen märklig och att den därför skall byggnadsminnesförklaras.

För att uppnå syftet med byggnadsminnesförklaringen skall skyddsföreskrifter med ovan angivet innehåll antas.

Till beslutet finns bifogat en avsiktsförklaring den 9 december 1999 mellan Västerås kommun och Länsstyrelsen. Stiftelsen Fryx har den 17 december 1999 förklarat att man biträder denna avsiktsförklaring och att man inte längre har några ersättningsanspråk i ärendet

Enligt 3 kap 21 § KML gäller detta beslut omedelbart även om det överklagas.

Detta beslut kan överklagas hos länsrätten i Västmanlands län enligt bilaga 3 (formulär nr 22).

Jan Rydh

Birgitta Cedenhag

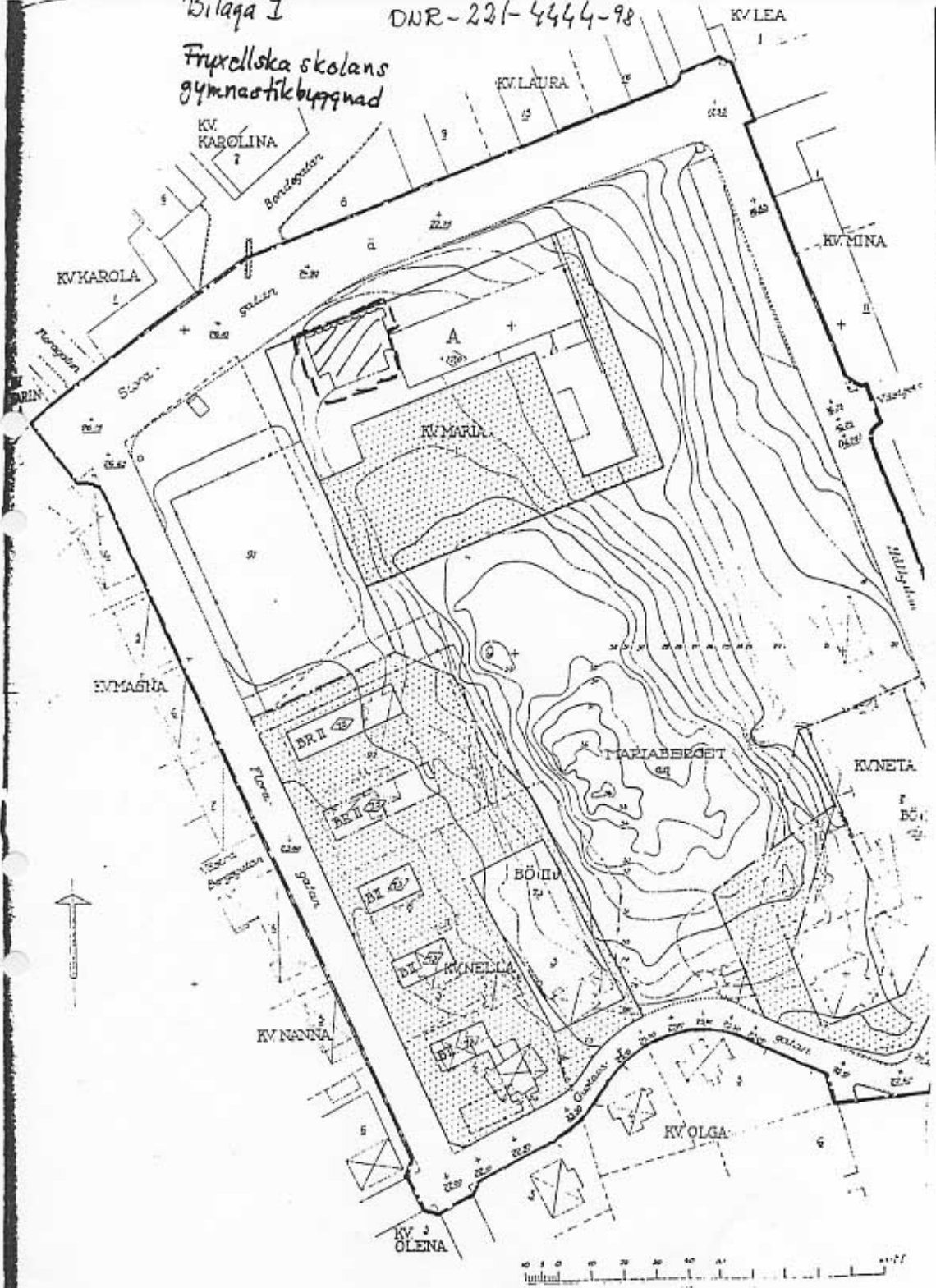
Bilaga:

1. Begränsningskarta för byggnadsminnet
2. Avsiktsförklaring
3. Hur man överklagar till Länsrätten

Kopia till:

Riksantikvarieämbetet, (delgivningskvitto)
Byggnadsnämnden i Västerås kommun
Kulturnämnden i Västerås kommun
Västmanlands läns museum
Inskrivningsmyndigheten vid Västerås tingsrätt
Fastighetsregistermyndigheten, Västerås kommun
Internt Ist: Landshövding, RÅ, Sbe

Fruvallska skolans
gymnastikbyggnad

AVSIKTSFÖRKLARING

PARTER

1. Västerås kommun
2. Länsstyrelsen i Västmanlands län

Denna avsiktsförklaring skall bifogas Länsstyrelsens beslut om byggnadsminnesförklaring av Fryxellska skolans gymnastikbyggnad på fastigheten Maria 1, Västerås kommun.

Syftet med avsiktsförklaringen är att klarlägga en tydlig handlingslinje efter vilken frågeställningar och planeringsprocesser kring Gymnastikbyggnaden skall hanteras.

Parterna är överens om följande principer för bevarandet av Fryxellska skolans gymnastikbyggnad (nedan kallad Gymnastikbyggnaden).

1. Länsstyrelsen är beredd att medge dispens enligt 3 kap 14 § lagen (1988:950) om kulturminnen m m från skyddsföreskriften att Gymnastikbyggnaden inte får flyttas. Villkoret är dock att fastställd detaljplan visar att ny gymnastikbyggnad ryms och kan uppföras på den gamla Gymnastikbyggnaden plats. Med andra ord innebär detta att om en ny gymnastikbyggnad inte uppförs på denna plats skall Gymnastikbyggnaden stå kvar i det nuvarande läget.
2. En flyttning av Gymnastikbyggnaden skall bekostas av Västerås kommun.
3. Vid en flyttning av Gymnastikbyggnaden skall nytt läge vara inom fastigheten Maria 1 eller inom parkområdet på fastigheten Västerås 1:4.
4. Ett nytt byggnadsläge för Gymnastikbyggnaden skall godkännas av Länsstyrelsen.
5. En flyttning av Gymnastikbyggnaden skall föregås av en av Länsstyrelsen godkänd projektering. Gymnastikbyggnaden skall bevaras i alla dess delar, såväl exteriört som interiört. Detta innebär att ett nytt läge måste vara topografiskt likartat med det nuvarande läget bl a för att stensockeln skall kunna bevaras i dess nuvarande utseende. Ett återuppförande skall i övrigt ske på ett sådant sätt som framgår av projekteringshandlingarna.
6. Om en flyttning av Gymnastikbyggnaden kommer till stånd avser Länsstyrelsen bidra med statliga byggnadsvårdsmedel för antikvariska överkostnader i samband med vård av Gymnastikbyggnaden, vilket kan röra sig om ca två miljoner kr, under förutsättning att medel ställs till förfogande. Det kan bli fråga om en etappindelning av bidrag och byggnadsvårdsåtgärder, bl a på grund av att Länsstyrelsen har krav på sig att beslutade bidrag skall arbetas upp samma år som de tilldelas Länsstyrelsen. En första etapp bör inbegripa akuta vårdåtgärder.
7. Om en flyttning av Gymnastikbyggnaden inte kommer till stånd är Länsstyrelsen som en följd av byggnadsminnesförklaringen beredd att utge en ersättning på högst 4 miljoner kr inklusive statliga byggnadsvårdsmedel (jfr p 6).

8. Västerås kommun tar som en konsekvens av denna överenskommelse tillbaka samtliga i ärendet framförda ersättningsanspråk.

Västerås den 7 december 1999

För Västerås kommun

För Länsstyrelsen i Västmanlands län

Jan Rydh